

# ZNAČILNOSTI SOCIALNEGA DELA V RAZMERAH PODJETNIŠTVA - DO OBZORIJ NOVE KULTURNOSTI (I DEL)

MARIJA OVSENIK

JOŽE OVSENIK

## **Povzetek**

Težnja slovenskih socialnih delavcev k preventivni usmeritvi se ujema s spremembami v naravi socialne problematike v sodobnem času. Vendar sistem socialnega dela organizacijsko ni pripravljen na nove naloge. Pri teh prizadevanjih si lahko pomaga s spoznanji organizacijskih ved, saj obstaja podobnost med socialnim delom in podjetniško dejavnostjo. Tudi socialnemu delu bi koristil duh podjetništva. - Ured.

## **Summary**

The striving of slovenian social workers toward the preventive orientation is in accordance with the changes in the nature of social problems in this time. But the system of social work is from the organizational point of view - not ready for the new tasks. The knowledge base of organizational sciences could be helpful in these efforts. There is similarity between social work and entrepreneurship. The spirit of entrepreneurship could be helpful for social work too. -Ed.

## **Uvodne ugotovitve**

Naslovno temo te razprave nam narekuje naše dojemanje razsežnosti, tj. širine in globine sprememb, ki zdaj potekajo tako v širšem kot tudi ožjem in da ne rečemo intimnem okolju. Vsi vemo in dobro čutimo, da se povsod okrog nas spreminja marsikaj, kar tako ali drugače določa naš vsakdan in tudi naš pogled v prihodnost. Morda ne tvegamo preveč, če temu dodamo še domnevo, kako ob vsem tem skoraj ni mogoče, da se ne bi kaj takšnega, čemur sicer rečemo "marsikaj", spreminjalo tudi v nas samih, v naših mislih, v naših dojemanjih in razumevanjih različnih novih situacij in - rekli bi - v naših občutih nasploh.

In kako naj se ne bi nekaj globoko v podzavesti zganilo že samo ob podatku, da bo v Sloveniji še leta 2000 praktično kar tretjina delavcev takšnih, ki jih statistika uvršča v kategoriji NK - nekvalificirani in PK - polkvalificirani. Tak podatek je videti za našo prihodnost naravnost grozljiv, saj je v popolnem nasprotju s trendi tehnološkega razvoja, po katerih naj bi - po

dosedanjih raziskavah in predvidevanjih - v Sloveniji prevladovala takšna gospodarskotehnološka struktura oz. razvitost, ki bo glede zaposlitve zainteresirana praktično edinole za poklice intelektualnih profilov, znanih pod oznakami SS - srednješolci, VS - visoko izobraženi strokovnjaki in znanstveni delavci z magisterijem in doktoratom.(1)

Če se bo to v resnici tudi zgodilo - zgodilo pa naj bi se, če hoče biti Slovenija gospodarsko samostojna in sposobna preživljati samo sebe v razmerah vse hujše gospodarske in vsakršne druge konkurence odprtega gospodarstva in odprte družbe, potem si lahko danes le zamišljamo, kakšni družbeni premiki in pretresi nas neizbežno čakajo v razdobju od leta 1990-2000. Navedeni podatki nam vsiljujejo domnevo, da se bo v tem kratkem času v naši majhni Sloveniji, na določen način prevrnil svet.

Ob tem je zanimivo in spodbudno pokazati posebej tudi na podatek, ki smo ga dobili v isti obsežni raziskavi. Med statistično relevantno populacijo socialnih delavcev smo spomladi leta 1989 odkrili zelo pozitivno razpoloženje glede njihove strukture dela. Večina jih namreč meni, da so preveč zaposleni s t.i. administrativnimi opravili, in si bolj želijo t.i. preventivnega angažiranja v reševanju socialne problematike.

Če torej primerjamo navedeni podatek o predvideni grozljivki prevrnitve zaposlitveno-socialne sfere na eni strani ter podatek o želji slovenskih socialnih delavcev, da bi, kar je zanimiva ugotovitev, prešli iz pretežno administrativno-kurativnega v pretežno prosvetljevalno-preventivno socialno delo in nastopanje, se nam vsaj na prvi pogled pokaže takšno razpoloženje slovenskih socialnih delavcev kot nekaj zelo ugodnega in morda kot nekako naročeno, saj bodo sposobni nastopiti v javnosti (izraz socialno, mimogrede rečeno, pomeni hkrati tudi družbeno; socialne delavce lahko torej obravnavamo hkrati tudi kot družbene delavce) pravočasno in na primeren način in še dovolj zgodaj - torej še predno začno ljudje padati v različne marginalne in od pomoči drugih odvisne življenjske položaje. Gledano v čas nastopajočega desetletja 1990-2000 bi torej lahko domnevali, da gre za dvoje posrečenih in medsebojno dokaj - kar samih od sebe - usklajenih teženj; namreč, tako kakor bodo že nastajali in se zaostrovali primeri zaposlitveno-socialnega prevrata in s tem socialna problematika, vsaj na primer pri gospodarsko-tehnološko težje ali sploh nezaposljivih osebah, tako se bodo vse bolj angažirali tudi socialni delavci preventivno, se pravi pravočasno in predvidevajoč nastajanje socialnih problemov. Že v raziskavi iz leta 1989 so namreč izrazili željo po preventivnem socialnem delu. Zgolj tako gledano v našo bližnjo prihodnost bi se zdelo, kot da so stvari povsem v redu in na svojem mestu: Zaposlitveno-socialni preobrat se bo pač zgodil, tako kot se mora in kot bodo zahtevali in narekovali gospodarski in predvsem tehnološki tokovi, po drugi strani pa naši socialni delavci na takšne možnosti uveljavljanja socialne preventive

očitno komaj že čakajo, podobno kot armada, ki se venomer uči in usposablja za morebitni kadarkolišnji bojni nastop.

Prav tu pa se nam zdaj odpira vprašanje, kako se namerava sistem slovenskega socialnega dela recimo preventivno soočiti z velikim valom nove socialne problematike, ki bo, upajmo, časovno omejen. Zakaj tukaj posebej odpiramo to vprašanje? Zato pač, ker so nam slovenski socialni delavci leta 1989 sicer morda kar nekam vzneseno povedali, da bi radi spremenili svoje pretežno administrativno-kurativno obremenjeno delo v bolj prosvetljevalno-preventivno, a so hkrati - verjetno obžalujoč - morali priznati, da "nimajo predstave o tem, kako naj bi to storili". Menimo, da je takšna percepcionalna nemoč slovenskih socialnih delavcev - seveda v primerjavi s prihajajočim zaposlitveno-socialnim prevratom, ki smo ga omenili, v bistvu nekaj, česar se lahko zelo bojimo. Sistem slovenskega socialnega dela na prihajajoči socialni vihar očitno ni pripravljen, saj enostavno "nima idej", s katerimi bi si lahko pomagal v takšnem vrtincu. Akcije pa ne morejo uspeti, če tisti, ki naj bi v njih odigral glavno vlogo, "nima pojma" o tem, kako se je treba akcije lotiti in kako naj bi si zamislil rešitev iz zapletenega položaja.

Že res, da se socialni delavci učijo in se znajo lotevati posameznih t.i. socialnih problemov. Toda kaj storiti, če je število socialnih problemov nenadoma - ali v določenem času veliko, celo ogromno, tako da predstavlja kar nekakšen velik poplavno-rušilni val (kot se včasih zgodi ob obalah oceanov, ob potresih in podobno). Takrat je t.i. kurativa brez dvoma neizogibna in predstavlja rešilno bilko za mnoge ponesrečence (brodolomce).

Toda povsem drugačna se zdi situacija tedaj in tam, kadar in kjer se za približevanje katastrofičnega vala širših razsežnosti z večjo ali manjšo gotovostjo oz. verjetnostjo ve vnaprej.

Kaj vidimo iz tega? Po eni strani raziskave kažejo, da bodo na področju socialnega dela v naslednjih desetih letih očitno hudi časi, po drugi strani pa imajo slovenski socialni delavci v tem pogledu pravilno težnjo po nadaljnjem izpopolnjevanju svojega dela prav v smeri pričakovanih slovenskih potreb v letih, ki prihajajo. Odprto pa je vprašanje, ki ga tukaj lahko obravnavamo tudi kot problem, da se namreč sistem slovenskega socialnega dela očitno še ni začel tudi organizacijsko pripravljati na obremenitve in naloge, ki izhajajo iz tega.

Prav tako smo videli, da so v takšnem preučevanju problematike nekatere primerjave z drugimi dejavnostmi imaginativno kar poučne in dobrodošle.

Ker slovenskim socialnim delavcem očitno manjka idej in zamisli, kako bi svoje delo preuredili ne le na zanimiv, temveč tudi očitno potreben način, smo odločili, da se poizkusimo dokopati do novih spoznanj o naravi in problematiki socialnega dela ter po tej poti priti do jasnejše podobe o

posameznih značilnostih in sestavinah ter okoliščinah socialnega dela. To se nam zdi smiselno in potrebno pač - iz že omenjenih razlogov zaradi pričakovanih velikih potreb in obremenitev po eni strani, po drugi strani pa zaradi imaginativne nemoči socialnih delavcev. To neskladje nas naravnost sili da se o elementih socialnega dela spet nekoliko bolj zamislimo, saj je dopustno domnevati, da v socialnem delu še niso izkoriščene in kot bi rekel K. Marx - "razvite vse potence, ki spijo v njegovi naravi".(2)

V Sloveniji se ob zadnjih spremembah gospodarskega in družbenega sistema očitno dogaja nekaj podobnega (nerazvite potence, ki spijo v človeku-delavcu, tudi v socialnem delavcu) tudi na številnih drugih področjih, na primer na področju uveljavljanja t.i. podjetništva. Vemo, da je s pojmom podjetništva povezanih nekaj za uspeh pomembnih posebnosti, sicer grozi propad (stečajni podjetij v naši družbi in gospodarstvu prav zdaj niso nikakršna redkost). Glede na to, da pri nas več desetletij iz ideoloških razlogov nismo razvijali ideje o podjetništvu (temveč smo razvijali predvsem zamisel o t.i. združenem delu), je v naših ljudeh, potem ko je zakon konec leta 1988 v pravno, poslovno, gospodarsko in življenjsko prakso spet vpeljal terminus podjetje, morala ponovno oživeti misel o tem, kaj podjetje in podjetništvo sploh pomeni takrat, ko ga poskušamo - po možnosti uspešno - uporabljati v živi praksi ("v živo"), ker je bila do pred letom celo uporaba besede "podjetje" politično-ideološko skoraj prepovedana in se zato praktično sploh ni uporabljala, je po ponovni vpeljavi kategorije podjetje v Sloveniji potrebno teoretično razlagati, kaj podjetje v vsakdanjem življenju sploh je, kajti mnogokateri bi se sicer rad "šel (lastno) podjetje", ko bi ta pojav kaj bolj poznal v nekaterih bistvenih in za uspeh pomembnih značilnostih.

Tako torej tudi zainteresiranci za podjetje dandanes v naši slovenski in jugoslovanski družbi niso v nič kaj boljšem položaju kot socialni delavci, ki bi radi svoje (socialno) delo prelevili iz pretežno administrativno-kurativnega v pretežno - verjetno tudi zanimivejše in zato privlačnejše - prosvetljevalno-preventivno in s tem prešli iz sfere (do)sedanje bolj ali manj pasivne akcijske "odzivnosti" v sfero akcijske "izzivnosti".(3)

Takšen pristop k prizadevanju za čim večjo jasnost prav za t.i. aktivni/izzivni uspeh (tudi) socialnega dela - namreč primerjanje med kategorijami podjetje/podjetništvo ter socialno delo/socialnost - pa nam je tudi že nekako blizu, saj se nam je izkazal za spoznavno plodnega že v neki naši prejšnji študiji.(4) Zato upamo, da nam bo lahko tudi tokrat ta (primerjalna) metoda pomagala do kakih novih spoznanj in poudarkov v (morda) še vedno razmeroma manj znanih značilnostih t.i. socialnega dela.

Naj omenimo še zakaj pričakujemo nova spoznanja o značilnostih socialnega dela prav iz primerjanja s kategorijo podjetje. Za to imamo dva razloga. Že v neki naši prejšnji študiji smo ugotovili, da splošna teorija soci-

alnega dela pravzaprav še ne obstaja.(5) Prav to nehvaležno dejstvo pa je morda tudi eden izmed globljih in bolj skritih razlogov, zakaj so nam slovenski socialni delavci leta 1989 odgovorili, da "nimajo idej" o tem, kako bi svoje delo razvijali iz pretežno kurativnega v bolj (tudi) preventivno. Iz tega pa vidimo, da je vzrok takšne "slabosti" (tudi) slovenskih socialnih delavcev bolj objektivne kot pa morda zgolj subjektivne narave. Drugi razlog vidimo v tem, da je na temo podjetje vendarle mogoče najti vsaj nekaj več literature, ki pronicljiveje poskuša orisati značilnosti fenomena podjetje/podjetnik/podjetništvo, kot pa je to v primeru socialnega dela, socialnega delavca/in socialnosti.

### **Značilnosti kategorije podjetje, ki bi lahko bile zanimive tudi za izpopolnjevanje kategorije socialno delo v prihodnosti**

1. Po neki teoretski analizi(6) beseda podjetje etimološko izhaja iz besede pod-vzeti (akcijo), oziroma delo(vanje). Kategoriji podjetje in socialno delo(vanje) imata torej nekaj skupnega, in sicer to, da gre v obeh primerih za človekovo delo(vanje). Različna sta le področje in namen delo(vanja). Pri podjetju (negospodarsko pod-vzetje - vzpon na visoko goro, vrhunsko športno tekmovanje ipd. - po tradiciji raje imenujemo podvig, hrvaško: poduhvat) gre za namen uveljaviti se, biti uspešen na področju gospodarske aktivnosti. Pri socialnem delu pa gre delovanju praviloma in po tradiciji za namen pomagati šibkejšemu ali nemočnemu sočloveku, ki se je znašel v neugodnem položaju; tisti, ki pomaga, ne pričakuje takojšnjega (ali pa ga sploh ne pričakuje) plačila oziroma poklicnemu socialnemu delavcu pomaga namesto tistega, ki je dobil pomoč, (pre)živeti nekdo drug, na primer družbena skupnost, v imenu katere socialni delavec pomaga (SPIZ, dobrodelne organizacije, dobri ljudje ipd.). Kategorija podjetje in kategorija socialno delo imata torej nekaj skupnega - oboje je delo(vanje) - in nekaj različnega - različna sta namen in plačnik tega delo(vanja).

A s tem še nismo končali. Tako pri enem kot pri drugem je namreč neizogibna določena stopnja tveganja; na začetku delovanja, bodisi gospodarsko-pridobitniškega ali socialnega, oziroma vsake posamezne akcije ni nikdar povsem gotovo, da bosta akterjev namen in cilj tudi v resnici in v celoti dosežena. Človekovo delo - kakršnekoli vrste že - je namreč takšno, da nam v njegovem procesu uspeva obvladovati vključene sestavine le v omejenem obsegu, nikoli pa prav vsega, kar bi sicer na sploh moglo vplivati na potek in uspeh dane akcije, oziroma dela. Nikoli denimo ne moreš predvideti, da ob tvoji vožnji skozi semaforizirano križišče ne bo z leve ali desne prevozil rdeče luči nekdo drugi v drugem avtomobilu (pijan, zaljubljen, raztresen, nesrečno malodušen ali zasanjan voznik) in ne bo tako v tem nesrečnem križišču konec ne le tvoje gospodarsko-pridobitniške, temveč tudi socialno-

pomočniške voznje: na cilj boš zato prišel nekaj kasneje in drugače ali pa sploh ne. Da, momenta tveganja v nobenem človekovem delovanju ni mogoče povsem preprečiti in ga v celoti obvladati.

Moment tveganja je torej pri vsakršnem človeškem delu (tudi t.i. socialnem) preprosto tukaj, JE, OBSTAJA. Vzrok zanj so nepredvidene ali nepredvidljive motnje, ki izhajajo iz neobvladanih sestavin, bodisi že prisotnih ali pa vključenih kasneje med samo akcijo.

Prav različna stopnja prisotnosti tveganja pa je tudi razlog, zakaj eni akciji pravimo delo(vanje), drugi pa podjetje/pod-vzetje. Kadar gre za takšno akcijo, ki jo v celoti obvladujemo (na primer jutranje oblačenje in obuvanje, vsakodnevno kuhanje kave ipd.), za rutinsko, znano, ponavljajoče se opravilo oziroma delo(vanje), nismo posebej pozorni na to, ali je to zelo tvegano početi ali ne; stopnja tveganja oz. nevarnosti, da nam morda ne bo uspelo doseči cilja akcije je zanemarljiva, čeprav niti v takšnih primerih ni povsem odsotna. Moment tveganja obstaja vselej, naj se človek nameri napraviti karkoli. Sleherno človekovo delo ima - z vidika samega človeka - smisel le toliko, kolikor si želi in mu uspe iz obstoječe (naravnega) stanja ustvariti neko drugo in drugačno, "um-etno" stanje (izdelek ali storitev!), ki ga prisotne naravne sile bolj ali manj pač prenašajo. Če ga sploh ne prenašajo, tedaj to stanje ali izdelek (pa naj je še tako močno zaželen s strani človeka-delavca ne more obstati in obstajati. Kdo bi si na primer zaželel, poskusil, in uspel hoditi po stropu, viseč z glavo navzdol? Sicer lahko spet in spet poiskuje, toda naravni zakon gravitacije ga bo vedno znova postavil na laž.

Kaj smo torej spoznali iz navedene primerjave kategorije socialno delo s kategorijo podjetje? V tem smislu bi v tej točki naših izvajanj poudarili predvsem troje. Prvič, prepričali smo se, da so lahko takšne primerjave izredno koristne in spoznavno plodne. Drugič, v kategoriji socialno delo smo odkrili nekaj, o čemer v celotni literaturi o socialnem delu ni sledu; ob našem dokaj širokem pregledu svetovne literature o socialnem delu namreč nismo nikjer zasledili, da bi v zvezi s socialnim delom kdorkoli posebej razpravljal tudi o momentu tveganja. Mi pa smo neizogibno prisotnost tega momenta ugotovili kar nekako mimogrede. Že samo to spoznanje pa nas lahko navede na identifikacijo vrst in mest tveganja, s katerim se socialni delavec sooča vsak dan in praktično neprestano, kajti zavestno in namenoma se spušča v takšne in drugačne akcije socialnega dela. Pa ob slednjem le za trenutek pomislimo: Mar so res prav vse te vsakodnevne akcije socialnega delavca zgolj administrativno-kurativne oziroma "naknadne" ali "odzivne"? Zdi se nam, da podoba socialnega dela vendarle ni tako zelo elegantno črno-bela, ampak gre za neskončno paleto najrazličnejših kombinacij, v katerih se kot komplementarne pojavljajo tudi t.i. prosvetljevalno-preventivne, "predhodno-izzivne" komponente. In če je tako, potem nam je že ta mala



primerjava med kategorijami socialno delo in podjetje očitno prinesla povsem nove vidike in razumevanje komponent, ki jih vsebuje t.i. socialno delo. In tretjič, očitno bi bilo tukaj umestno in smiselno opozoriti tudi na to, da imata obe kategoriji, socialno delo in podjetje, skrito skupno temeljno točko s kategorijo, ki jo sicer poznamo pod oznako organizacija. Beseda organizacija namreč izvira iz prastarogrške (časi trojanskih vojn) besede ergon, iz katere se je v času filozofa Aristotela (384-322 pr.n.št.) oblikovala beseda organon in ki je pomenila: človeško delo, orodje/instrument; erg tudi roko; ter način, metoda mišljenja, sklepanja in torej posredno tudi (umsko) delo.(7)

To pomeni, da se je mogoče po poti primerjalne analize med kategorijami, ki nam tako ali drugače skupaj zaplešejo pred očmi v določeni domnevni zvezi ali razliki, prikopati do ne le zelo zanimivih, temveč tudi izredno pomembnih spoznanj in odkritij. Socialno delo je delo tako kot vsaka druga vrsta človeškega dela; zato je mogoče in dopustno prenašati izkušnje in spoznanja iz ved, ki se ukvarjajo z delom in razpoznavati tudi pri socialnem delu momente takšnih vrst in pomena, na katere sicer ne bi pomislili. Spet primer: fenomen organizacija semantično ne obstane več zgolj na ravni institucije kot kolektivne družbene osebe, ampak se razprši na procese ne-le telesno napornega, temveč tudi umsko ustvarjalnega dela in obsega vso ogromno količino že znanega znanja o fenomenu organizacija/organiziranje/organiziranost. (8)

S tem pa smo prispeli do točke, ko se v izpopolnjevanje t.i. socialnega dela lahko logično vnese in v njem uporabi vsa zakladnica t.i. organizacijske misli tako v vsakdanji praksi družbe in slehernega človeka kot tudi v teoretsko prečiščeni artikulaciji. V našo študijo protislovij in perspektiv socialnega dela na Slovenskem smo leta 1989 na primer zelo uspešno vgradili in v njej uporabili sodobno organizacijsko misel, aplicirano na socialno delo.(9) Zdi se, da lahko tu spet pritrdimo K. Marxu, ki pravi, da človek-delavec "z gibanjem učinkuje na naravo izven sebe in jo spreminja, spreminja obenem tudi svojo lastno naravo ter po tej poti razvija (ustvarjalne, op. M. O.) potence, ki spijo v njegovi naravi".(10) Videti je torej, da nam spoznanja o socialnem delu kar nekako spontano in z neko naravno življenjsko silo vro druga za drugim v nepretrgani, sklenjeni verigi, skoraj brez konca. Pri tem pa izgine slika o socialnem delavcu kot administratorju, ki v svoji pisarnici na koncu dolgega hodnika samo čaka, da se kdo oglasi pri njem s svojim t.i. socialnim problemom. Nasprotno, tudi socialni delavec se nam pokaže v podobi vrhunskega ustvarjalca v smislu vnaprejšnjega in vnazajšnega reševalca tako posameznih osebnih socialnih problemov kot tudi socialne problematike družbenih razsežnosti. Spet vidimo, da se primerjalna metoda kaže kot izredno spoznavno plodna. Zato bomo z njo poskušali napraviti še nekaj analitičnih korakov.

Mogoče je domnevati, da se bodo naši socialni delavci bolj ali manj začudili ob tem, da odkrivamo moment tveganja tudi v t.i. (socialnem) delu, saj jim doslej očitno še nihče ni predstavljal in artikuliral njihovega dela v takšnem smislu, da bi morali poleg drugega misliti tudi v shemah tveganja. Odgovor na to vprašanje je morda v zgodovinski evoluciji t.i. socialnega dela. T.i. dejavnost v smislu pomoči nemočnim, ki jo nudi družbeno okolje, verjetno ne more biti mlajša od same človeške družbe. Skrb za otroke, njihovo hrano in varnost, pomoč ostarelim, bolnim itd. je nekaj, brez česar bi se življenje moralo končati že zdavnaj v zgodovini. Znano pa je, da sta se predvsem zgodnja kapitalistična in zgodnja industrijska družba do vseh "nemočnih", med njimi tudi do "zaposlenih proizvajalcev dobrin", vedli izjemno grobo in skrajno izkoriščevalsko,(11) saj so se tedanji kapitalisti postavili na stališče: "Pojdi svojo pot, naj porečejo ljudje, kar hočejo!"(12) ter se absolutno niso zmenili za to, v kakšnih razmerah živijo pri njih zaposleni delavci in še manj njihove družine. To je bil hkrati tudi zelo globok socialno-moralni padec kapitalistične družbe, ki je bil očitno neposredni vzrok in povod za nastanek in vzpon vsega t.i. delavskega gibanja, katerega pravi in globlji cilj je bil vsekakor množicam t.i. delavskega razreda povrniti ukradeno pravico do človeka vrednega življenja. Lep zapis o položaju revnih otrok v tedanjih angleških ubožnicah nam daje tudi Ch. Dickens (1812-1870) v svojem znanem romanu Oliver Twist. Tako kričeče socialne razlike so že v drugi polovici 19. stoletja zbudile razna t.i. dobrodelna oziroma karitativna gibanja, društva in organizacije/prostovoljcev, ki so si zadale nalogo pomagati ubožnim in nemočnim.

Posamezniki, ki so delali v teh okvirih, so izhajali iz človečnostinega načela svoje dolžnosti pomagati pomoči potrebnim in se torej niso angažirali zaradi svojega zaslužka. Toda tovrstne dejavnosti in organizacije so se sčasoma same zbirokratizirale, še posebno v državah t.i. socialne blaginje (nacifašistične in realsocialistične dežele), kjer je država vzela v svojo neposredno upravo vse oblike družbene skrbi za pomoči potrebne. Posledica takšne organiziranosti dejavnosti pomoči potrebnim pa je bila med drugim tudi ta, da so ljudje, ki so se zaposlovali v teh organizacijah-velikanih, začeli svoje socialno delo dojemati vse bolj le kot uradniško zaposlitev; bili so praktično državni uradniki, saj so opravljali z državnimi zakoni določena opravila in to na račun države oziroma celotne t.i. družbene skupnosti (primer za to je pri nas še zmeraj SPIZ). T.i. socialni delavci v teh razmerah nastopajo in delujejo le kot administrativni posredniki med t.i. družbeno skupnostjo oziroma državo na eni strani ter posameznimi pomoči potrebnimi ljudmi na drugi strani. Socialni delavci v takšnih razmerah ne ukrepajo na primer za svoj račun. Moment tveganja jim je zato prav lahko nekaj povsem tujega, nekaj, kar se jih ne tiče, saj se v tvegane akcije spuščajo pač drugi, na



primer gospodarsko pridobitniški podjetniki.

Torej to, da socialni delavci (tudi pri nas) danes ne mislijo v kategorijah t.i. tveganja, ni zgolj naključje, temveč prej rezultat vzora organizacije celotne družbe v nekem zgodovinskem razdobju.

Vendar nam je naša analiza primerjave med delom v socialni na eni strani ter delom v pridobitnem gospodarstvu na drugi pokazala, da je moment tveganja prisoten tudi v t.i. socialnem *delu*, saj si fenomena (človeško) delo, v smislu zavestnega ustvarjanja umetnih stanj, ne glede na vrsto, namen in področje dela, brez tveganja enostavno ni mogoče predstavljati. Prav ničesar tvegati je mogoče le takrat, ko se odločiš za popolno nedejavnost in si prav do vsega neprizadet. Toda tedaj moraš sprejeti tudi posledico, da boš v življenju pač "plaval s tokom" in da od nikogar ne boš ničesar koristnega in zaželenega ne zahteval in ne sprejemal. Lahko bi rekli, da s tem hkrati izgubiš tudi svoje človeško bistvo: prenehaš biti (normalen) človek in tudi nisi več član nikakršne človeške družbe oziroma skupnosti.

Da, konsekvence so hujše, kot pa se zdi na prvi pogled. Zato (normalni) človek praviloma beži pred njimi, pred negotovostjo, in to sprejema kot svojo (življenjsko) nesrečo. A prav zato, ker leži v samem bistvu človeškega bitja očitna težnja po življenju in napredku, po sreči, uživanju in veselju, človek uresničuje "razvijanje svojih potenc"(13) prav s tem da dela, pa karkoli že in v kakršnikoli obliki: v t.i. delu postaja in se venomer na novo uresničuje kot človek-ustvarjalec (um-etnik).

Toda kot smo videli, se v posameznih zgodovinskih okoliščinah lahko zgodi, da človek - na primer socialni delavec v državni uradniški službi, ko (p)ostane samo še administrator - nekako izgubi stik s svojim generičnim bistvom. Tedaj morda še ima (naravno) željo po čem višjem, nima pa več idej o tem, kako se do tega višjega dokopati.

Tu se lahko spomnimo naslednje misli znanega italijanskega misleca in umetnika Michelangela Buonarrotija (1475-1564) ustvarjalca kipa *Pieta*, freske *Poslednja sodba* v Sikstinski kapeli itd., ki je pri izdelovanju svojih nenadkriljivo popolnih umetniških stvaritev ravnal po naslednjem načelu: "Ne prezirajte malenkosti in podrobnosti, kajti (prav) iz njih je sestavljena popolnost, popolnost pa ni malenkost!"(14)

Naša analiza morda res ubira po nekoliko neobičajni poti, a je principialno pozorna prav na takšne malenkosti in podrobnosti, o kakršnih se sicer praviloma sploh ne govori.

Ljudje smo pač očitno preveč in prepogosto površni, zgolj pragmatično praktični. Prav to nas lahko pripelje tudi do tega, da ne bomo imeli niti idej, kako bi si popestrili svoje življenje in delo v njem.

Če so torej socialni delavci - potem ko so se znašli v zgolj državno-uradniški vlogi opravljanja svojega poklica "pomaganja pomoči potrebnim" -

zdaj tudi pri nas ostali brez idej o napredku svojega socialnega dela, to pomeni, da je treba poiskati poti naprej do odkrivanja, identificiranja in artikuliranja možnih idej za svoj napredek. V tej razpravi smo za ta namen ubrali pot primerjanja značilnosti med kategorijama socialno delo in podjetje.

Doslej smo ugotovili, da je umestno tudi v socialnem delu ugledati točke t.i. tveganja, kajti tudi našim, slovenskim socialnim delavcem (1989) je to očitno že ušlo s pred oči. Prav zato pa si ne znajo zamišljati, da bi kaj "podvzeli" (kaj novega, na nov način, drugače in podobno), ter vse bolj čutijo, kako njihovo socialno delo (p)ostaja nekakšen torzo, negiben, (duhovno-umsko) nerazgiban in - hočeš nočeš - vse bolj odvisen od valovanja reke, na kateri plava; po tej poti pa postaja tudi vse bolj nezanimivo in kot vse manj ustvarjalno tudi družbeno in človeško - z vidika "pomoči potrebnih" - nekoristno. Koliko se torej celo zgodi, da v perspektivi izgine v svoji sedanji obliki in da ga bodo začele z družbenega prizorišča izrivati kakšne druge, bolj sveže, dinamičnejše, nove družbene sile. - In ali mar ne pomeni prav to za dosedanjo koncepcijo sistema socialno delo na Slovenskem samo po sebi kar največjo stopnjo tveganja? Če pa je tako, pomeni to naslednje: V tem ko so se socialni delavci - zavestno ali nezavedno, hote ali nehote, poučeni ali nepoučeni - v bistvu skušali izogniti številnim in raznovrstnim tveganjem majhnih razsežnosti, se zdaj kaže, kot da se jim tveganje po neki čudni poti vrača v velikih razsežnostih. Zdi se, da o tem vendarle velja danes na Slovenskem razmisliti pozorneje in pravočasno, saj bo - kot smo videli zgoraj - socialna problematika v naslednjih desetih letih ponudila ali vsilila pravcati socialni vihar, ki bo marsikoga od nas potisnil v vlogo reševalca socialnih problemov družbenih razsežnosti. Tedaj uradniško administriranje ne bo moglo odgovoriti potrebam, temveč bo za to neizogibno potrebno veliko ustvarjalnosti in iznajdljivosti. S tem pa smo prispeli prav do naslednje točke v primerjanju značilnosti socialnega dela z značilnostmi podjetja oz. podjetništva.

Seznam literature bomo objavili na koncu II. dela članka v prihodnji številki.

Dr. Marija Ovsenik, dipl. organizator dela, docent, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, Ljubljana

Mag. Jože Ovsenik, dipl. organizator dela, predavatelj, Visoka šola za organizacijo dela, Kranj